

LUOVA KAUPUNKIKEHITTÄMINEN

Ari-Veikko Anttiroiko
Tampereen yliopisto
Tampere 2023

JOHDATUS LUOVAN KAUPUNKIKEHITTÄMISEN TEEMOIHIN

Luentosarjan sisällöt ja toteutus

Luova kaupunkikehittäminen on kunta- ja aluejohtamisen aineopintoihin kuuluva opintojakso. Jakso koostuu luennosta ja teemaseminaarista. Teemaseminaarin suorittamiseen kuuluvat ryhmätöihin osallistuminen, suullinen esitys purkutilaisuudessa sekä osallistuminen ryhmän ppt-esityksen laadintaan. Jakson tarkempi kuvaus löytyy voimassa olevasta opetussuunnitelmasta ja opetusohjelmasta ja Moodlesta.

Yleiskuvaus

Opintojakson ydinteemoja ovat luovuus, luovuustekniikat, luovan kaupungin teoriat, luovan kaupungin kehittämisstrategiat sekä näitä havainnollistavat suomalaiset ja kansainväliset esimerkit. Jaksolla hahmotetaan kaupunkien kehittämisen haasteita luovaan kaupunkiin liittyvien keskusteluteemojen valossa, joita ovat mm. osallistavat hallintaprosessit, fyysinen ympäristö, luova talous sekä kulttuuri kaupunkikehittämisen voimavarana. Kehittämisen lähtökohtia tarkastellaan pohtimalla luovuuden ja innovatiivisuuden merkitystä kaupunkien kehittämisessä ja liittämällä niiden käsittely alan keskeisiin kehittämiskonsepteihin ja teoreettisiin kehittämiin. Luovuuden konkreettisen soveltamisen osalta käsitellään luovuustekniikoita ja niiden soveltamisen ehtoja. Opintojaksolla käydään läpi luovan kaupungin teorioita ja niihin pohjautuvia strategisia lähestymistapoja niin suomalaisten kuin ulkomaistenkin esimerkkien valossa.

Osaamistavoitteet

Opintojakso jäsentää luovan kaupungin kehittämisidea ja valmentaa osallistujaa tuottamaan kaupunkien taloudellista ja sosiaalista kehitystä edistäviä luovia ratkaisuja. Kurssin suorittanut ymmärtää luovan kaupunkikehittämisen problematiikkaa ja siihen liittyviä teoreettisia lähtökohtia, pystyy jäsentämään kyseistä ilmiökenttää ja tuntee alan peruskäsitteet. Lisäksi opiskelija perehtyy kurssilla luovuuden strategiseen hyödyntämiseen kaupunkikehittämisessä, luovuustekniikoiden käyttöön ja yhdyskuntien kehittämispotentiaalin hyödyntämismahdollisuuksiin.

Tämä käsillä oleva opetusmateriaali on tehty monimuoto- ja etäopiskelun tueksi. Sisällöt on esitetty sekä Moodlessa että wix-sivustolla (<https://anttiroiko.wixsite.com/luovakaupunki>).

Luentosarjan pääteemat:

- o Luovuus ja luovan kaupunkikehittämisen teemat
- o Luovuustekniikat ja niiden käyttö
- o Teoreettisia näkökulmia luovaan kaupunkikehittämiseen
- o Luovan kaupungin strategiat
- o Luovan kaupungin esimerkkejä meiltä ja muualta

Kaupunkikehittäminen viittaa niihin kehittämistoimenpiteisiin, joilla kehitetään kaupunkiyhdyskunnan fyysisiä, taloudellisia tai sosiaalisia rakenteita ja prosesseja. Luovuus kytkeytyy tähän ilmiökenttään monitahoisesti mm. sellaisten käsitteiden kautta kuin kestävä kehitys, osallisuus, ympäristön virikkeellisyys, taloudellinen toimeliaisuus ja kaupungin kansainvälinen kilpailukyky. Tämä kertoo siitä, kuinka monitahoisesta ilmiöstä on kysymys.

Edellä mainittu näkökulma merkitsee samalla sitä, että luova kaupunki voidaan ymmärtää laaja-alaisesti kattamaan kaikki ne kaupunkikehittämisen osa-alueet, joissa luovuudella ja sen edistämällä on merkitystä. Erityisenä temaattisena painopisteenä tällä kurssilla on luovuuden hyödyntäminen alueyhteisöjen elinvoima- ja elinkeinopolitiikassa.

Luova kaupunki nimenomaan laaja-alaisena kehittämiskonseptina perustuu ajatukseen, että luovuus on keskeinen kaupunkien kehittämisen voimavara. Luovuus ja erityisesti luovuutta vaativat kulttuuri- ja luovat alat tarjoavat mahdollisuuksia a) rikastuttaa ja helpottaa ihmisten arki- ja työelämää, b) parantaa ja elävöittää asuinympäristöä ja c) synnyttää innovaatioita, yritystoimintaa ja työpaikkoja ja lisätä alueen vetovoimaisuutta. Luovuus kytkeytyy siis monitahoisesti kaupunkiyhdyskuntien kehittämiseen.

Taustaa

Suomi on jälkiteollinen yhteiskunta, jonka kehittämisessä palvelusektorin ja luovan talouden vahvistamisella on yhä keskeisempi merkitys. Suomella on monia vahvuuksia luovan kaupunkikehittämisen saralla, joskin meillä on tässä suhteessa myös omat rajoitteemme ja puutteemme. Suomi on pohjoismainen hyvinvointivaltio, joka on Floridan ja Tinaglien arvion mukaan hyvin asemoitunut luovan aikakauden kilpailuolosuhteisiin, koska sen yleinen luova kilpailukyky on korkealla tasolla ja sen luovuuspääoma on vahvistunut nopeassa tahdissa (Florida & Tinagli, 2004, 6).

Suomalaiseen yhteiskuntapolitiikkaan kulttuuri- ja luova teollisuus tulivat pitkälti vasta 1990-luvun jälkipuoliskolla. Todellinen käännekohta Suomessa oli 2000-luvun jälkipuolisko, jolloin luovan talouden näkökulmat sisällytettiin yhteiskuntapoliittisiin ohjelmiin, ehkä tärkeimpänä niistä opetus- ja kulttuuriministeriön käynnistämä *Luovien alojen yritystoiminnan kasvun ja kansainvälistymisen kehittämisohjelma* (2007-2013), joka oli yksi valtakunnallisen ESR-ohjelman kehittämisohjelmista. Luovaa taloutta koskevan keskustelun vahvistuessa luovien alojen kehittämisestä tuli tärkeä osa yhteiskuntapolitiikkaa. Tuolloin syntyi visio Suomesta, joka on kehittymässä teollisuusyhteiskunnasta luovaksi taloudeksi (Kari, 2011). Sittemmin luovan talouden ja yleensäkin

luovuuden teemat ovat integroituneet vahvasti kansallisiin kilpailukyvn, osaamisen ja innovatiivisuuden vahvistamispyrkimykseen.

Ks. Luovasuomi.fi, Valtakunnalliset strategiat ja selvitykset
http://www.luovasuomi.fi/www.luovasuomi.fi/tietoa/strategiat_ja_selvitykset_suomessa/valtakunnalliset_strategiat_ja_selvitykset.html

Luova kaupunkikehittäminen on monestakin syystä maamme kuntien ja maakuntien kannalta tärkeä kysymys. Ensiksikin kunnilla ja maakunnilla on alueensa kehittämistä, jossa elinkeinoelämää ja elinvoimaa koskevilla tekijöillä on tärkeä rooli. Lisäksi kunnat ja alueet alueyhdyskuntina pystyvät luontaisesti yhdistämään monia luovaan kaupunkikehittämiseen liittyviä tekijöitä, kuten luonnon, rakennetun ympäristön, paikkakunnan perinteet, julkiset palvelut, matkailun edistämisen ja luovien alojen kehittämisen, joiden synergiset vaikutukset saadaan parhaiten esiin alueyhteisöjen integroivan kehittämistyön keinoin. Näiden ohella on syytä korostaa osallistamista ja kestävästä kehityksestä sellaisina hyvää hallintoa ja yhteiskunnallisia tavoitteita edistäviä pyrkimyksiä, joiden edistäminen voidaan luontevasti liittää luovaan kaupunkikehittämiseen.

Luovan kaupungin kehittäminen on koko yhdyskuntaa koskevaa pitkän aikavälin kehittämistyötä, joka ei palaudu yksittäisiin hankkeisiin, vaan edellyttää holistista otetta ja erityisesti kykyä nähdä ja mobilisoida koko yhdyskunnan potentiaali ihmisten voimavarojen, luovien teollisuuden- ja palvelualojen ja yhdyskunnan fyysisen rakenteen kehittämiseen. Tämä haaste on ratkaisevan tärkeä suomalaisille kaupungeille, joille on tunnusomaista hajautunut yhdyskuntarakenne, jäyhä demokraattinen kulttuuri ja raskasrakenteinen palvelusektori. Esimerkiksi kyky luoda julkisista palveluista kansainvälistä projektiliiketoimintaa on edelleen varsin heikko, mikä näkyy kyvyttömyydessä hyödyntää täysimääräisesti esimerkiksi PISA-tutkimuksissa 2000-luvulla

todettua peruskoulutuksemme korkeaa tasoa tai kansainvälistä mainettamme turvallisenä, ekologisesti kestäväenä ja pitkälti korruptiosta vapaana maana. Myös maamme maine "maailman onnellisimpana kansana" on mielikuvatekijä, joka tarjoaa mahdollisuuksia luovalle kaupunkikehittämiselle. Kaiken kaikkiaan luovuuden ja innovatiivisuuden hyödyntäminen on strateginen kysymys kaupungeille, jotka joutuvat sopeutumaan globaalin kilpailun tuomiin yhteiskunnallisiin muutoksiin. Kaikkien tämän-suuntaisten pyrkimysten keskeinen käyttövoima on luovuus.

Luovuuden käsitteestä

James M. Higgins (1994) on määritellyt luovuuden seuraavasti: "Creativity is an ability to generate something new that has value." [Luovuus on kykyä tuottaa jotain uutta, jolla on arvoa]. Niin ikään Edward de Bono (1995, 3), joka on yksi luovuustekniikoiden merkittävimpiä kehittäjiä, on luonnehtinut luovuutta aivan samalla tavalla kyvyksi tuottaa sellaisia uusia asioita, joilla on arvoa eli ne tuottavat mielihyvää, niistä on jotain hyötyä, ne ovat jollain tavalla käyttökelpoisia tai ne lisäävät taloudellista toimeliaisuutta (vrt. Sternberg & Lubart 2004, 3).

Tämä luovuustutkijoiden varsin yleisesti jakama, sinänsä yksinkertaiselta kuulostava määritelmä pitää sisällään muutamia tärkeitä asioita, jotka kuuluvat luovuuskeskustelun ytimeen. Eriyisen tärkeää tässä on "uuden luominen" eli jonkin sellaisen uuden tuotteen, palvelun tai konseptin luominen, joka on arvokasta jonkun toimijan kannalta. Kyseessä voi olla uusi tapa kierrättää toimiston roskat, uusi tapa ottaa vastaan asiakkaat palvelupisteessä, uusi tilaratkaisu, joka lisää työntekijöiden vuorovaikutusta, uusi tapa osallistaa asukkaita asuinalueen suunnitteluun tai mitä tahansa vastaavaa.

Luovuus on kykyä tuottaa sellaisia uusia asioita, joilla on arvoa.

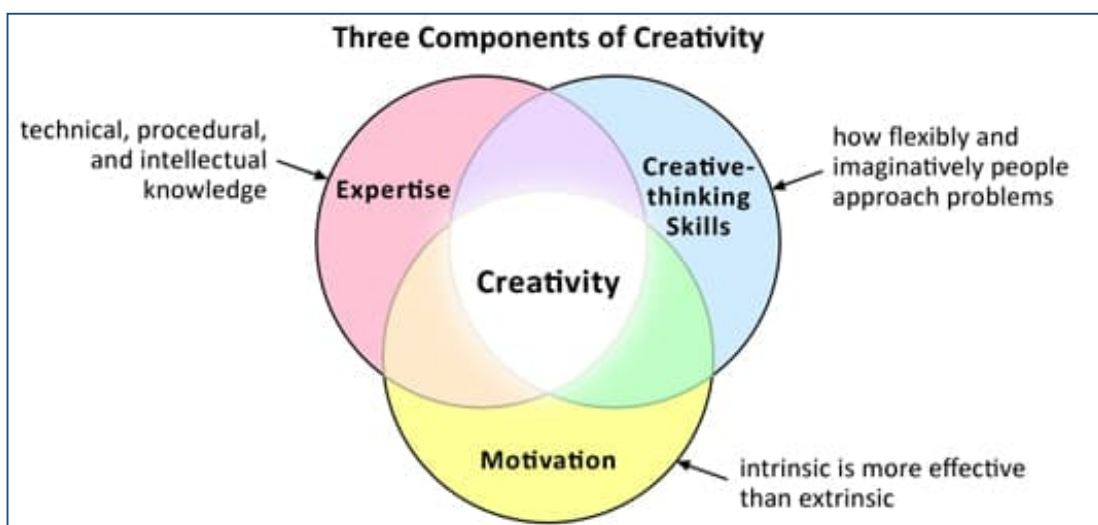
Mutta mennäänpä sitten itse ydinkäsitteeseen, luovuuteen (engl. *creativity*). Kuten edellä todettiin, luovuus on kykyä tuottaa sellaisia uusia asioita, joilla on arvoa. Ne voivat olla esimerkiksi tuotteita, palveluja, teknisiä ratkaisuja, organisointitapoja tai käsitteitä. Mutta mitä on se luovuus, joka auttaa tuottamaan kaikkia näitä uusia ratkaisuja tai uudisteita? Mitä luovissa prosesseissa tapahtuu? Millaiset olosuhteet edistävät ihmisten luovuutta? Kuinka paljon kyse on yksilön ominaisuuksista ja kuinka paljon yksilön suhteesta ympäristöönsä? Voiko luovuus tuottaa myös ongelmia yksilölle tai yhteisölle?

Luovuutta on selitetty hyvin erilaisten luovuusteorioiden avulla. Nämä teoriat pyrkivät selittämään esimerkiksi psykologisin tai psykoanalyttisin (addiktio, itsensä toteuttaminen, visionäärisyys tms.), behavioristisin, interaktionistisin, sosiaalipsykologisin tai humanistisin termein sitä, mitä luovuus perimmältään on. Tähän ei ole onnistuttu löytämään yhtä ja ainoaa yleisesti hyväksyttyä vastausta, mutta nykykeskustelun pohjalta voidaan nostaa esiin muutama keskeinen luovuutta koskeva havainto, joita käsitellään maininnallisesti seuraavaksi. Sen jälkeen tarkastellaan lähemmin luovuuden osatekijöitä ja luovaa prosessia.

Luovuustutkija Kari Uusikylä korostaa yksilöä luovuuden ja luovan ajattelun lähtökohtana: luovuus syntyy yksilöstä, joka on rohkea ja riippumaton. Tällä toteamuksella on samalla myös yhteisöllinen ja koko yhteiskuntaa ja sen normeja ja tapoja koskeva ulottuvuutensa. Toimintaympäristön on tuettava yksilön omaperäisyyttä ja omintakeisia ratkaisuja, jos se haluaa saada parhaan mahdollisen hyödyn ihmisten luovasta potentiaalista (Mäenpää, 2015). Tämä on tietysti visainen kysymys myös meille suomalaisille, joille tasapäistäminen ja vaatimattomuus ovat olleet historiallisesti tarkasteltuna tunnusomaisia kulttuurisia piirteitä. Myös meille syvään juurtunut ja sinänsä hyvä piirre, sääntöjen

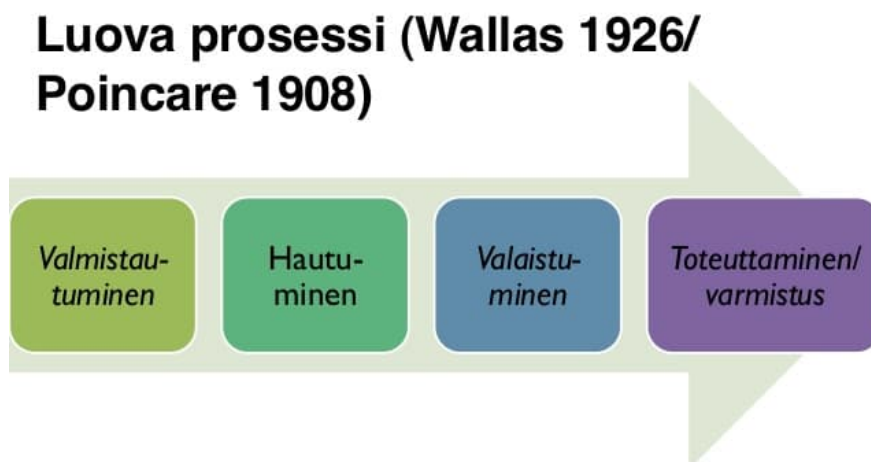
noudattaminen ja auktoriteettien kunnioitus, on omiaan kahlitsemaan luovuutta. Toisaalta yhteiskunta ja ihmiset ovat jatkuvassa muutoksessa eli kyseessä on dynaaminen ilmiö, joten luovuuden edellytykset sekä toimintaympäristön että yksilöiden orientaatioiden tasolla muuttuvat jatkuvasti. Maamme oli viime vuosisadan alussa ja vielä 1950-luvullakin hyvin erilainen kuin mitä se on tänä päivänä.

Harvardin yliopiston liiketaloustieteen professori Teresa Amabilen mukaan luovuus koostuu kolmesta osatekijästä: asiantuntemuksesta, luovista ajattelun taidoista ja motivaatiosta. Hänen mukaansa kaikkein luovimmat yksilöt ovat samalla ”innovaattoreita” eli ihmisiä, jotka vievät uudet ideat toteutusasteelle ja muuttavat siten omalla toiminnallaan maailmaa. Luovien prosessien tärkeän edellytyksen muodostavat tietysti luovan ajattelun taidot, mutta usein nimenomaan henkilön sisäsyntyinen halu (motivaatio) löytää ratkaisun ongelmaan vahvistaa luovuutta. Lisäksi asiantuntemus tekee luovista prosesseista yleensä toteuttamiskelpoisempia ja toimivampia, jolloin siitäkin muodostuu ainakin käytännön kehittämisen yhteydessä tärkeä luovuuden osatekijä. Asiaa havainnollistaa alla oleva kuvio. (Amabile 1998.)

Kuvio 1.1. Luovuuden kolme pääulottuvuutta. (Amabile, 1998.)

Luovuus ei ole staattinen ilmiö. Se on pikemminkin prosessi-ilmiö, jota voidaan myös jäsentää luovuusprosessin osatekijöiden kautta. Graham Wallasin (1926) klassisen prosessijäsennyksen mukaan luovaan prosessiin sisältyy neljä vaihetta: valmistautuminen, hautominen, valaistuminen ja idean pätevyyden osoittaminen. Tämä jäsenitys kuvaa ennen kaikkea tavanomaista keksimisen prosessia. Monet luovuusprosessit ovat toki monimutkaisempia ja usein vuosiakin kestäviä toiminnallisia kokonaisuuksia, mutta usein niistä tai ainakin niiden innovatiivisimmista episodeista voidaan joka tapauksessa erottaa edellä mainitut luovan prosessin vaiheet.

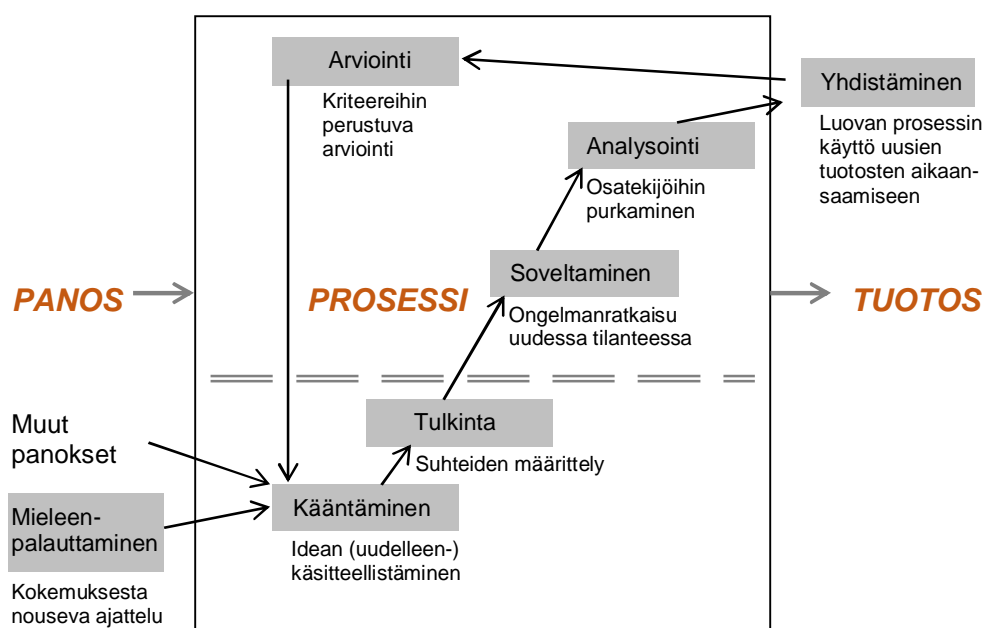
HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Kuvio 1.2. Kokemuksellisen luovan prosessin vaiheet. (Poutanen, 2013).

Hiukan nyansoidumman kuvan luovuuden prosessista ja varsinkin siinä edellytetyistä ajattelun taidoista antaa klassinen Bloomin taksonomia. Sen ideoita on soveltanut mm. D. Bruce McCowan (2011), joka on innovoinnin ja ongelmanratkaisun kysymyksiä pohtiessaan tunnistanut seitsemän ajattelun taitoa. Näiden luovan ajattelun eri muotojen tunnistamisen avulla McCowan on

pyrkinyt erittelemään yhtäältä sitä, millaisia erityyppisiä taitoja luova prosessi edellyttää ja toisaalta sitä, mille tasolle eri taidot asettuvat luovan ajattelun kentässä. *Alemman tason prosesseja* hänen jaottelussaan ovat muistaminen tai mieleenpalauttaminen, kääntäminen (esim. asian esittäminen omin sanoin) ja tulkinta (luokittelu, yhteyksien osoittaminen jne.) ja *ylemmän tason ajatteluprosesseja* puolestaan soveltaminen, analysointi, yhdistely ja arviointi. Soveltamisessa luovuus tulee esiin siinä, että tietoa käytetään tai sovelletaan uudessa tilanteessa. Analysointi on kirjaimellisesti kykyä eritellä ilmiötä ja toteuttaa vaikkapa käänteistä suunnittelua eli oppia esimerkiksi laitteen toimintaperiaate purkamalla se osatekijöihinsä (engl. *reverse engineering*). Yhdistely eli syntetisointi on sikäli edellisiä vaativampaa, että siinä luovuusprosessin tuloksena syntyy kokonaan uusi tuotos, kuten vaikkapa uusi tuote tai palvelu. Arviointi on puolestaan toiminnan ja sen tulosten kriteeripohjaista tarkastelua, jossa voidaan tarkastella niin teknistä onnistuneisuutta kuin asian yleistä järkevyyttä tai mielekkyyttäkin. Tämä McCowanin käsitteellinen skeema on esitetty seuraavassa kuviossa.

Kuvio 1.3. Luovan ajattelun taidot. (McCowan, 2011).

Käsite, joka kuvaa osuvasti luovan ajattelun logiikkaa, on lateraalinen ajattelu (engl. *lateral thinking*), jonka Edward de Bono lanseerasi jo 1960-luvun lopulla. Luovuus on kykyä ylittää ja murtaa sovinnaisuuksia, löytää ratkaisuja tilanteissa, joissa ilmeiset vaihtoehdot eivät ole houkuttelevia tai niitä ei yksinkertaisesti ole. Tällaisessa tilanteessa tarvitsemme provosointia, joka auttaa pääsemään pois sellaisista ajatustottumuksista, jotka estävät meitä näkemästä radikaalisti uudenlaisia ratkaisuvaihtoehtoja. Kyky irrottautua perinteisistä ajatusmalleista ja löytää uusia tapoja nähdä kohteena oleva ilmiö on lateraalista ajattelua. (de Bono, 1995, 15.)

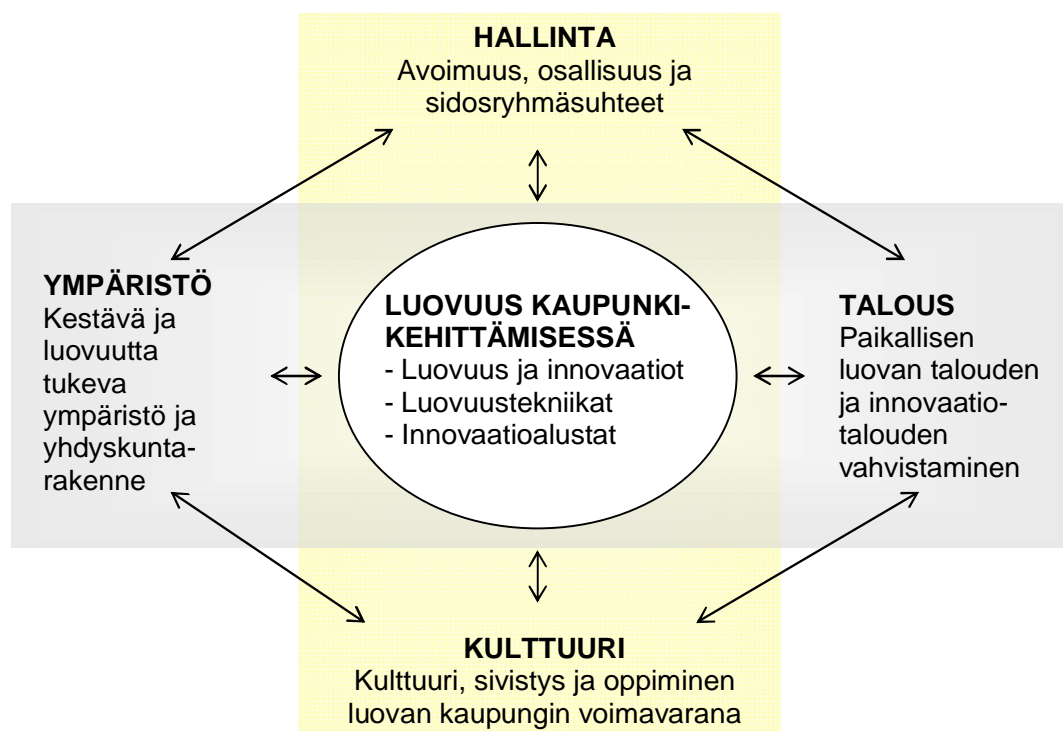
Luovuutta edistävä ”provosointi” voidaan toteuttaa sekä yksilötasolla että ryhmissä:

- ❖ Luovuutta yksilön kyvykkyytenä voidaan vahvistaa koulutuksen ja harjoittelun avulla ja lyhytkestoisemmin yksilöille soveltuvien luovuustekniikoiden tai yksinkertaisten ongelmanratkaisutekniikoiden eli ns. heuristiikkojen avulla.
- ❖ Ryhmien, organisaatioiden ja yhteisöjen osalta vastaavaa tehtävää toteuttavat pitkäkestoisesti erilaiset oppimista edistävät, toimintakulttuuria uudistavat ja innovaatiokapasiteettia vahvistavat kehittämisprosessit ja lyhytkestoisemmin vastaavasti ryhmätyöskentelyyn soveltuvat luovuustekniikat.

Luovan kaupunkikehittämisen teemoja

Luovuus voidaan käsitteellistää pinttyneistä ajatustottumuksista irtautuneeksi lateraaliseksi ajatteluksi, jota soveltamalla alueyhteisöjen toimijat kykenevät vahvistamaan proaktiivisuuttaan, parantamaan kykyään sopeutua toimintaympäristön muutoksiin, tuottamaan korkealaatuisia palveluja uusien tuotantotapojen

avulla, yhdistelemään ja kohdentamaan resurssejaan kehitysedellytyksiä vahvistavalla tavalla ja samalla irtautumaan sellaisista käytännöistä, jotka ovat muodostumassa hallinnon tai koko yhdyskunnan rasiitteeksi. Luovan kaupungin idea ei siis keskity kapea-alaisesti siihen, miten kaupungin hallinnosta saadaan luova, vaan siihen, miten kaupungin hallinto pystyy tukemaan koko yhdyskunnan luovuutta. (Ks. esim. Florida, 2005; Scott, 2006; Evans, 2009; Flew, 2010.) Pyrkimys on vaikuttaa positiivisesti hallinnon omien tietoprosessien, käytäntöjen ja hallintasuhteiden lisäksi esimerkiksi julkisten ja yksityisten palvelujen laatuun, yhdyskunnan osaamisperustaan, asuinalueiden elinvoimaisuuteen, fyysisen ympäristön viihtyisyyteen, infrastruktuuriratkaisuihin ja liikennejärjestelmien toimivuuteen sekä elinkeinoelämän uudistumiskykyyn ja talouskasvuun. Luovuus ja siitä ammentava innovatiivisuus muodostavat vain yhden, mutta selvästi kriittisen yhdyskuntien kehitykseen ja kilpailukykyyn vaikuttavan tekijän.

Kuvio 1.4. Luovan kaupunkikehittämisen teemoja.

Luovan kaupunkikehittämisen ytimessä on kysymys siitä, miten luovuutta ja innovatiivisuutta voidaan vahvistaa paikallistasolla, miten erityisesti luovien alojen ytimeen kuuluva kulttuuri voi toimia taloudellisen lisäarvon tuottamisen välineenä ja miten yhdyskuntien luovia kehittämisprosesseja ja niihin luontaisesti liittyviä konflikteja voidaan hallita. Kunta- ja aluetutkimuksen näkökulmasta luovien kehittämisprosessien hallinta on itse asiassa keskeinen teema, joka vaikuttaa ratkaisevasti kehittämistoiminnan laatuun ja tuloksellisuuteen (ks. van Winden, 2008; Lange, 2009). Asiaa havainnollistaa edellä esitetty kuvio.

Kuten edellä todettiin, tämän luentosarjan painopiste on laajasti ymmärrettynä talouden tai käytännössä elinkeinopolitiikan ja yhdyskuntien elinvoimaisuuden alueella. Käsittely kohdistuu luovuuden rooliin ja hyödyntämiseen taloudellista lisäarvoa tuottavan toiminnan edistämisessä.

Kirjallisuus

Amabile, T. (1998). How to kill creativity. Harvard Business Review, September-October 1998. Available at <https://hbr.org/1998/09/how-to-kill-creativity> (viitattu 4.6.2017).

de Bono, E. (1995). Serious Creativity. Using the Power of Lateral Thinking to Create New Ideas. London: HarperCollins.

Evans, G.L. (2009). From cultural quarters to creative clusters – creative spaces in the new city economy. In: M. Legner (Ed.) The sustainability and development of cultural quarters: international perspectives, pp. 32-59. Stockholm: Institute of Urban History.

Flew, T. (2010). Toward a Cultural Economic Geography of Creative Industries and Urban Development: Introduction to the Special Issue on Creative Industries and Urban Development. The Information Society, 26, 1-7.

Florida, R. (2005). Cities and the Creative Class. New York: Routledge.

Florida, R. & Tinagli, I. (2004). Europe in the Creative Age. Available at https://www.creativeclass.com/rfcgdb/articles/Europe_in_the_Creative_Age_2004.pdf (viitattu 4.6.2017).

Higgins, James M. (1994). 101 Creative Problem Solving Techniques: The Handbook of New Ideas for Business. Winter Park, FL: New Management Publishing Company.

Kari, A. (toim.) (2011). Creative Economy and Beyond - Insights from Finland. Creative Industries Finland. Available at http://www.luovasuomi.fi/www.luovasuomi.fi/file_attachment/get/creative_economy_web_uusi3dee2.pdf?attachment_id=33 (viitattu 4.6.2017).

Lange, B. (2009). Re-scaling Governance in Berlin's Creative Economy. Creative Encounters Working Paper 39. December 2009. Copenhagen Business School, Copenhagen. URL: http://openarchive.cbs.dk/bitstream/handle/10398/7981/39_BL_Re-scaling_Governance_in_Berlin's_Creative_Economy.pdf?sequence=1 (käytetty 10.7.2012).

McCowan, D.B. (2011). Thinking Skills for Innovation and Problem-Solving: An Education Perspective. Canadian Young Scientist Journal, 3/2011, 56-60.

Mäenpää, J. (2015). Mitä luovuus on? Jouko Mäenpään dokumenttielokuva Mitä luovuus on? Youtube-video. Julkaistu 4.7.2015. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=vINJxsCWsUk> (käytetty 4.6.2017).

Poutanen, Petro (2013). Luovuus ja innovaatiot: Organisaatioviestinnän näkökulmaa etsimässä. SlideShare. URL: <https://www.slideshare.net/poutapepe/viestinta-innovaat-luovuuspoutanen2013>

Scott, A.J. (2006). Creative Cities: Conceptual Issues and Policy Questions. Journal of Urban Affairs 28(1), 1-17.

Sternberg, R.J. & Lubart, T.I. (2008). The Concept of Creativity: Prospects and Paradigms. In: Robert J. Sternberg (Ed.) Handbook of Creativity, pp. 3-15. First published 1999. 11th printing. Cambridge: Cambridge University Press.

van Winden, W. (2008). Urban governance in the knowledge-based economy: challenges for different city types. Innovation: Management, Policy & Practice 10, 197-210.

Wallas, G. (1926). The Art of Thought. London: Jonathan Cape.